

ביקורת החזן וספרות האבסורד

מאת אברהם בלאט

הופעתו של ברוך קורצווייל בשדה הבקורת שימשה, כידוע, נקודת מיפנה בכוח שיפוטה, מזגה, ועל הכל — בתחום הדיון החדש אשר התגדרה בבקעה רחבה של בחינה טכסטואלית בסבר מהותי ואידאי. ועדיין הופעה דינמית זו שרירה וקיימת בצורת הפסיקה הקורצוויילית, אם כי בינתים קמו מעוררין מצדדים שונים, אם הם פרחי "המתדקטרים" מאסכולת ירושלים, ואם הם המודרניסטים השואבים מימיהם מבארות בנכר, הרחק מעבר לאוקינוס.

אמתות מתחום יסודותיו המיתיים, קינתו וחזונו, בסגנון נעלה, אולי כשירת גרינברג עצמו. רואים שכשם שיודע קורצווייל להתריס הוא יודע גם להעניק שבחים בסופרלטיבים — כשהוא משוכנע בשירה שאותנטית היא ובשורה בפיה. וחבל שמחקר זה טובל מפיצוליו למאמרים והוא חסר את השלימות של בנין בנוי בהדרגה.

★

לעומת שירת א. גרינברג
המודגמת כשירת מופת מציג קורצווייל את נתן אלתרמן באור של שתי פנים, מצד אחד, השירה ה"מודרנית והפרסונאלית" (כוכבים בחוץ, שמחת עניים) ומצד אחר, השירה האקטואלית ("עיר היונה"). בעוד השירה הפרסונאלית של אלתרמן זוכה אף היא להערכתו של קורצווייל — אם כי הוא מבויין ומטעים בו את ההנתקות מהשירה הסקראלית וויקתה העמוקה לפומון וליסודות פולקלוריסטיים ובאלא-דסקיים — הרי בשירי "עיר היונה" הוא מציין באלתרמן את משורר הכלים — משורר תנועת הפועלים, כי לפי אלתרמן כשם שהאדם נברא בצלם אלוהים כך נברא בצלם ילי העבודה. קורצווייל מערער קשה על אלתרמן בעל ה"טור השביעי", ש"נפל קרבן לא אחת לפומונו הקל, וכן הוא מאוכזב משירי "עיר היונה" בשל סתירותיה ביחס למדינה ולגולה.

מסקנתו של קורצווייל — שגם כאשר נזקק אלתרמן להיסטוריה אנו עדים למתח עם מימד הזמן, אבל שירו מרוקן מכל תוכן היסטורי, בעוד אצל גרינברג נובעת משמעות היסטורית מכל טיפוסיו בצורות שונות.

★

שירת אברהם שלונסקי, לעומת זה, זוכה לריהביליטציה אצל קורצווייל, חרף הערכות קודמות שבהן גברה השלילה. דיון חדש או מחודש זה, סח לי פעם ב. קורצווייל, בא על יסוד קריאה חדשה. אמנם זה לגיטימי מאד, בכל זאת זה גם אר-מר דרשני...

את "הלוליינות" הלשונית של שלונסקי הוא רואה כתפיסה חדשה של המציאות, ועיקר שירתו — ה"זרות והתלישות של האדם המודרני. כל שהטיח הפעם קורצווייל ד"ל שלונסקי והתרבות המתקדמת, מופ"לג הוא כיום מדרך חשיבתו של החוקר. שירת שלונסקי רחוקה כיום בעיניו מהאסטיטיקה המרכסיסטית. ולא עוד הוא רואה בשולונסקי אחד המשוררים המעטים המתמודדים עם אוצרות המסורת הסקראלית ועולם המראות של האבות. דעת שלונסקי על אוצרות המסורת משמשת תריס בינו לבין החקיינים המודרניסטים שבאסכולת שלונסקי עצמו. "משום כך מגיעה שירת שלונסקי למידה גדולה של הערכה אובייקטיבית כל-פי ערכיה של היהדות, כאמור, מ-תוך עמידה על הדיסקלרציה... מוחלטת. משום כך חירותה לגבי העבר, כלגבי ההווה והעתיד, משכ-נעת יותר ואמיתית יותר משל פיי-טני החרות והדור שבספרותנו. ואין לה ולא כלום לאפקט האנטי-דתי" (עמ' 176).

גם כלפי י. ח. ברנר מגלה קורצווייל יותר מהבנה. בסיפוריו הוא מבחין בגלישת האדם היהודי אך מכיוון שההתרחקות מהדת היא מתוך מחשבה כנה וישרה, הוא מאמין כי לא פסה התקווה לשובו. הדיון עם החילוניות הוא דיון נוקב אצל ב. קורצווייל, גם בשירי רת ש. שלום. אצלו הוא קובע נסיגה גה אל מעינות ה"אני" שהיא נסיגה אגוצנטרית. אגב דיון זה הוא שואל "עד היכן" רשאי משורר עברי ל"השתמש בשפת קודש בלא להפוך אותה לז'ארגון הקדושה המקדש את החולין שבחולין".

בספר זה יוצא ב. קורצווייל חוצץ נגד דרכי הספרות הישראלית, וב"הגיעו אל "ימי צקלג" של ס. יזהר הוא מציג אותו כחלום כוזב מבחינה אמנותית, ואת הרהוריו הניהיליסטיים כפגיעה בטעם הטוב. ס. יזהר ב"שירה של חצות" או "בחברת חזעה" היה אחד המספרים הצעירים שצדו את עינו של המבקר, והוא הצביע על לשונו המוסיקלית, עלי-לתו הדרמטית ותחושת ההווה. לב-סוף נתאכזב מחולשות הסיפור ה-

בעיית הספרות העברית החדשה, אשר ב. קורצווייל ערער על רציפו-תה וטען למהפכנותה, עדיין מתסי-סה את החוקר הרואה בה ספרות חולין בלשון הקודש. ב. קורצווייל נאמן ועומד לעצמו ולמשנתו וכל יצירה הוא דן קודם כל לפי המס-כת של אותו תהליך הנמשך מספ-רות ההשכלה ועד לספרות ההווה. המצביעה ברורות על נסיגה בולטת והתכחשות למסורת ישראל, לספ-רותה העתיקה, מדרשה, לראשונה ואחרונה היינו: דיואיזציה. עוד לפני 14 שנים סימן ב. קורצו-וייל את מסע העקלקלות לזמן ההי-כלה ועד לכנענים כהתפתחות אבו-לוציונית הגיונית, ועכשיו בא שוב להסיק את המסקנה — והיא: ה"תוצאה של המצב. אם סופרי ההשכ-לה, או התחיה הלאומית, אשר מא-חוריהם עדיין עמד עולם אחר ויני-קה ממקורות היהדות — הביאו אתם את בשורת החזון, הרי המשמרות של הצעירים דבקו בתורת האבסורד אשר השלכותיה ומשמעויותיה זרים להווייתנו והם פרי הריקנות של סופרים זועמים בקרב עמים שבעים שהשיגו את כל כיבושיהם וכל נסיון-הזיקיון של אפנה חולפת היא להם אפיוודה ולא עוד.

"בין חזון לבין האבסורד"
מהווה איפוא המסגרת שבין שני קטביה חושף ב. קורצווייל טכסט שירי או ספורי, בחון אותו, מפענח ומפרש את מה שנראה לו כ"אמת פנימית", כי הטכסט בלבד הוא לגביו הסמכות העליונה והבקורת — מעשה האמנות של הקריאה הנכו-נה.

הפעם משתדל ב. קורצווייל "ל-התנצל", כי שום דעה קדומה על זהותו הרוחנית של הסופר אינה משפיעה עליו בהערכתו. הוא אינו בודק ציפיותיו של המחבר, אם הוא דתי או חילוני, ציוני או אנטי ציו-ני, ומכאן שהערכתו את י. ח. בר-נר, ש. טשרניחובסקי או אורי ניסן גנסין, לא הושפעו מיחסם לדת ול-מסורת. לעומת זה חיוב המורשה של א. צ. גרינברג לא היה המניע לחיובו של קורצווייל למפעלו ה-ספרותי של משורר זה. מכל מקום חוזר החוקר וקובע שספרות אינה נוצרת בחלל ריק אלא היא משמשת הד ובטוי של עם וחברה.

ושוב מנסה ב. קורצווייל לדחות את הטרוניות, שהוא מזניח את ה-טיפול הלשוני ואת הניתוח הסימנטי ומתרכז בתפיסה כוללנית בבואו לבחון בעיות ספרותיות. אין ספק שהרבה של קנטור יש בדברי אנשי "תרביזה", וממלא עלינו לקבוע ללא היסוס שיפה כוחו של ברוך קורצווייל דווקא באותה עמידה עקשנית ולוחמנית, — בא-שר הוא מייצג עולם ועקרונות, וב-שםם רשאי הוא לבא ולדרוש, לערער ולנכש ולשרש את כל העשבים ה-שונים שעלו בחלקות שונות בספ-רות העברית החדשה. דברו של ברוך קורצווייל עדיין תהודה נאמנה לו בכל השגותיו אם כי לא אחת הוא מחריש אזניים בסגנונו ובמזגו הסוער.

אחרי ש. י. עננן — א. צ. גרינברג השני הזוכה ל"טיפול" מלא מידי ברוך קורצווייל. שירת גרינ-ברג משתלבת ועולה כד בבד עם המוטיבים המרכזיים שבמשנת קור-צווייל אם כי לא אחת הוא מתריע על הכללותיו של גרינברג ובמיוחד על חלוקת האנושות שלו — איוו-נים ערלים, מכאן ונימולים קדו-שים מכאן. חלוקה זו היא פשטנית מדי בעיני קורצווייל והיא מסכלת כל התקוות לסלול דרכי הבנה בין יהודי לגוי.

בשירת גרינברג רואה החוקר את הגיבוש של דברי ימי עמנו על נושאי האבדן והגאולה, על תודעתן ההיסטוריות והאקטואליות. שירתו של גרינברג היא חוליית המשך בשירה העברית הקדומה, לזמן התנ"ך ול-אחריה שירת ספרד, ובמיוחד שירי יהודה הלוי, ועד שירת "רחובות הנהר", שבה ביטא א.צ.ג. את ה"שואה האיומה וכן את האמונה ה-נצחית.

ב. קורצווייל ערך מחקר מעמיק בשירת גרינברג על פרודותיה ה-היסטוריות על גופיה הליריים ו-חזותה המשיחית והעלה מראות ו-

* מסות מאת ב. קורצווייל בהוצ' "שוקר" תשכ"ו.

קצר היוזרי שנתארך שלא כדרכו ברומן שלא היה אלא סיפור.

★
דרכו של ב. קורצווייל כבי-קורת דרכו של חוקר היא, המעלה על נס את זיקתו החינוכית המוס-רית והאידיאית בבחינת טכסט ספ-רותי ולוחם לה, שכן מעדיף הוא אותה מהדיון הצורני היבש של חטטנים למיניהם הבאים להפוך ספרות למדע מדוייק חסר לשד ו-נשמה. ואין דרך זו סוגה בשושנים, אולם קורצווייל לוחץ מתוך ידיעה ברור-רה ומתוך חובה להאיר את הבעיות הרוחניות והמהותיות בספרות העב-רית החדשה לאור הערכים, כי ה-לשון הוא רק מדיום ומפתח לספ-רות, האוצרת, או צריכה לאצור את התוכן של הנכס התרבותי בדרך העידון האסתטי. במלים אחרות: זוהי התנגשות בין ביקורת החזון לבין ביקורת ספרות האבסורד.